

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2023.5.38>

AKTUALNE TRENDY W DZIAŁALNOŚCI NOTARIALNEJ W UKRAINIE

Andriy Stroych

student Katedry Teorii i Historii Państwa i Prawa

Institucji szkolnictwa wyższego „Uniwersytet Króla Daniela” (Iwano-Frankiwsk, Ukraina)

ORCID ID: 0009-0005-1298-7556

andrii_stroich@ukr.net

Adnotacja. Celem artykułu jest analiza aspektów działalności notarialnej w społeczeństwie ukraińskim. Artykuł poświęcono badaniu praktycznych aspektów jurysdykcji notarialnej, ponieważ pomimo jej starożytnego pochodzenia i dużej liczby prac naukowych i prawnych, działalność notarialna budzi duże zainteresowanie swoją istotą i specyfiką funkcjonowania. Autor przedstawia koncepcję działalności notarialnej w Ukrainie i podkreśla jej główne cechy. Rozważane są główne obszary działalności (funkcje) ukraińskiego notariatu i analizowany jest kierunek ochronny w działalności notariatu na obecnym etapie w Ukrainie.

Słowa kluczowe: notariat, notariusz, działalność notarialna, obowiązek zawodowy, funkcja ochronna.

CURRENT TRENDS OF PERFORMING NOTARY ACTIVITIES IN UKRAINE

Andriy Stroych

Applicant of the Department of Theory and History of the State and Law

Institution of higher education “King Danylo University”

(Ivano-Frankivsk, Ukraine)

ORCID ID: 0009-0005-1298-7556

andrii_stroich@ukr.net

Abstract. The purpose of the article is to analyze aspects of notarial activity in Ukrainian society. The article is devoted to the study of practical aspects of the exercise of notarial jurisdiction, because despite its ancient origin and a large number of scientific and legal works, notarial activity arouses considerable interest in its essence and peculiarities of functioning. The author revealed the concept of notarial activity in Ukraine and highlighted its main features. The main areas of activity (functions) of the Ukrainian notary are considered and the protective direction in the activities of the notary at the current stage in Ukraine is analyzed.

Key words: notary, notary, notarial activity, professional duty, function of protection.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЗДІЙСНЕННЯ НОТАРІАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Андрій Стройч

здобувач кафедри теорії та історії держави і права

ЗВО «Університет Короля Данила» (Івано-Франківськ, Україна)

ORCID ID: 0009-0005-1298-7556

andrii_stroich@ukr.net

Анотація. Метою статті є аналіз аспектів здійснення нотаріальної діяльності в українському суспільстві. Стаття присвячена дослідженню практичних аспектів здійснення нотаріальної юрисдикції, адже незважаючи на своє давнє походження та велику кількість науково-правових праць, нотаріальна діяльність викликає вагомий інтерес до своєї сутності та особливостей функціонування. Автором розкрито поняття нотаріальної діяльності в Україні та виокремлено основні її риси. Розглянуто основні напрямки діяльності (функції) українського нотаріату та проаналізовано захисний напрям в діяльності нотаріату на сучасному етапі в Україні.

Ключові слова: нотаріат, нотаріус, нотаріальна діяльність, професійний обов'язок, функція захисту.

Постановка проблеми. Правове регулювання діяльності нотаріуса, що відповідає вимогам суспільних відносин у сфері організації нотаріату та функціонування нотаріальної діяльності, є фундаментом ефективного здійснення нотаріусами діяльності із захисту прав і законних інтересів громадян та юридичних осіб, а саме – основної функції інституту українського нотаріату.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогоднішній день видано чимало наукових розробок по окремих аспектах теми нашої публікації. Однак, інтерес дослідників був звернений, в основному, щодо особливостей становлення та еволюції нотаріату в Україні. Серед сучасних українських вчених можна виділити М. Долинська, І. Невзорова, Д. Дерев'янка та інших.

Метою статті є аналіз аспектів здійснення нотаріальної діяльності в українському суспільстві.

Виклад основного матеріалу. Нотаріальна діяльність у правовій науці та у правозастосовній практиці займає особливе місце з огляду на свою важливість та своєрідність. Це пов'язано з тим, що нотаріус виконує чималі повноваження по відношенню до громадянина, суспільства та держави.

Вітчизняні науковці, зокрема М.С. Долинська зазначають, що ступінь розвитку нотаріальної діяльності є важливим показником і рівня правової системи країни, і суспільної свободи. Без нотаріуса практично не може обійтися будь-яка держава, фізична чи юридична особа, адже він є з'єднувальною ланкою між громадянами щодо їх ставлення до цивільних прав та обов'язків (Долинська, 2018: 6).

Перш за все необхідно дати відповідь на питання, що ж ми розуміємо під поняттям «інститут нотаріату»? Відповідно до норм Закону України «Про нотаріат»: «Нотаріатом в Україні є система органів і посадових осіб, на які покладено обов'язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії, які передбачені зазначеним вище Законом, з метою надання їм юридичної вірогідності» (Про нотаріат: Закон України, 1993).

Право на провадження нотаріальної діяльності визнано державою і є публічно-правовим, оскільки нотаріуса цим правом наділяє спеціально уповноважений орган Міністерства юстиції України. Сама нотаріальна діяльність характеризується певними ознаками, до яких можна віднести такі:

- постійна професійна основа здійснення нотаріальних дій;

- відплатна основа, що, виключає віднесення нотаріальної діяльності до підприємницької діяльності. Не можливо не погодитись з думкою І.В. Невзорової, про те, що важливим аспектом, який впливає на дотримання нотаріусом професійного обов'язку, є система заохочення, адже для особи важливо розуміти не тільки те, що він повинен робити, а і те – заради чого працює (Невзорова, 2021: 52).

Разом з тим на практиці та в юридичній літературі існують різні точки зору з даного питання: одні автори вважають цю діяльність підприємницькою, інші вважають, що нотаріус має спеціальний правовий статус, який не має відношення до підприємництва. При цьому Основи обмежують можливість поєднання нотаріальної діяльності з іншими видами діяльності: «нотаріус не може займатися підприємницькою, адвокатською діяльністю, бути засновником адвокатських об'єднань, перебувати на державній службі або службі в органах місцевого самоврядування, у штаті інших юридичних осіб, а також виконувати іншу оплачувану роботу, крім виконання функції медіатора, викладацької, наукової і творчої діяльності, а також діяльності у професійному самоврядуванні нотаріусів (Про нотаріат: Закон України, 1993).

- Особливий доступ до нотаріальної діяльності, пов'язаний з підвищеними компетентнісними вимогами до нотаріуса та характеру його підготовки до виконання своєї професії, що передбачає певні психологічні характеристики та дотримання режиму особистих обмежень;

- можливість настання відповідальності нотаріуса під час здійснення нотаріальних дій.

Варто зазначити, що суттєвим стимулом для ефективного функціонування нотаріальної діяльності є відповідність професійного обов'язку особистим переконанням, інтересам та здібностям нотаріуса. У випадку виникнення різниці між ними, то на допомогу моральним стимулам приходять заходи правового примусу – діяти відповідності до законодавства України. В іншому випадку, як зазначає І.В. Невзорова, неминучим має стати притягнення нотаріуса до певного виду юридичної відповідальності.

- Загальний характер нотаріальної діяльності, відповідно до якого нотаріус уповноважений здійснювати дану діяльність – державою. Професійний обов'язок покладений на нотаріуса державою, а саме його зміст, визначається двома факторами: статусом та функціями.

Наступним важливим етапом та основою теоретичного визначення сутності, а також особливостей здійснення нотаріату у правовій системі України є тлумачення поняття «нотаріус», як головного суб'єкта нотаріальних відносин. Насамперед, це громадянин України, який володіє державною мовою відповідно до рівня визначеного Законом України та якому присуджено ступінь вищої юридичної освіти не нижче магістра, а також має стаж роботи у сфері права не менш як шість років, з яких – помічником нотаріуса або консультантом державної нотаріальної контори (не менш як три роки) та склав кваліфікаційний іспит і отримав свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю (ЗУ «Про нотаріат»). Вказаним вище нормативним актом визначено також ще декілька обмежень щодо особи, яка виявила бажання займатись нотаріальною діяльністю, а саме: особа, яка має судимість за вчинення злочину, якщо така судимість не погашена або не знята у встановленому законом порядку (крім реабілітованої особи); особа дієздатність якої обмежена; особа, що визнана недієздатною в судовому порядку. Оглядаючи норми законодавства, варто зазначити про відсутність встановлень щодо крайнього віку для осіб, які виявили бажання здійснювати нотаріальну діяльність. Наявність таких норм, внесли б конкретизацію з до вимог, що ставляться до осіб, які бажають займатись нотаріальною діяльністю.

Так як Україна є країною романо-германської правової сім'ї, для нас характерною особливістю є існування двох систем цивільно-правового захисту прав суб'єктів правовідносин – судової системи та так званого превентивного правосуддя – нотаріату. При цьому інститут нотаріату розглядається як одна з основних форм захисту прав та інтересів. Врегулювання відносин між суб'єктами права судами розглядається як крайній захід щодо вирішення спору. Нотаріус, діючи від імені держави, є одним із гарантів стабільності цивільно-правових відносин. Тому саме від якості роботи нотаріальних органів залежить нормальне функціонування суспільного життя, ефективність захисту майнових прав, законних інтересів громадян та юридичних осіб.

Таким чином, вважаємо за необхідне розкрити основні напрямки діяльності нотаріату та їх значення для правової системи України. Перш за все, слід визначитись із самим змістом поняття «функцій нотаріальної діяльності». На думку М.М. Дякович, функціями нотаріату є основні напрямки діяльності, що

відображають його особливості як унікального правового інституту, який має своїм завданням охорону та захист суб'єктивних прав громадян і юридичних осіб у приватноправовій сфері (Дякович, 2009: 17). Науковець виходячи з того, що з однієї сторони нотаріат є інститутом громадянського суспільства, а з другої – механізмом здійснення окремих повноважень держави, пропонує поділити функції на дві основні групи: ті, що впливають із публічно-правового характеру нотаріальної діяльності (правоохоронна, правозастосовна, попереджувально-профілактична, фіскальна); функції, що впливають із приватно-правового змісту нотаріальної діяльності (правореалізаційна, правовстановлювальна, консультативна) (Дякович, 2009: 18-21, Долинська, 2011: 209).

Ми в свою чергу здійснимо аналіз захисного напрямку діяльності нотаріату на сьогоднішній день в Україні. Функція нотаріального захисту в умовах сьогодення здійснюється у трьох напрямках: захист цивільних прав, захист корпоративних прав, захист спадкових прав.

Захист цивільних прав нотаріусом здійснюється у порядку передбаченому цивільним законодавством України та законодавством про нотаріат з метою попередження невизнання, оскарження, порушення законних прав та інтересів фізичних і юридичних осіб.

Нотаріальний захист корпоративних прав виражений при вчиненні нотаріусом такої дії, як засвідчення справжності підпису на заяві про державну реєстрацію змін, що вносяться до відомостей про юридичну особу. Статтею 18 Цивільного кодексу України передбачено, що нотаріус вправі здійснити захист цивільних прав шляхом вчинення виконавчого напису на борговому документі у випадках і в порядку, встановлених законодавчо. Звідси випливає, що на рівні кодифікованого акта фактично визначено тільки один спосіб нотаріального захисту цивільних прав – вчинення виконавчого напису. Станом на сьогодні, нотаріальна форма захисту права на виплату дивідендів шляхом вчинення виконавчого напису на документах передбачена лише щодо акціонерів. Таким чином, підтримуємо пропозицію Д.С. Дерев'янка, що відповідний механізм захисту права на виплату дивідендів слід запровадити і щодо учасників інших юридичних осіб корпоративного типу (Дерев'янку, 2022: 94).

Основним способом нотаріального захисту спадкових прав видача свідоцтва про право на спадщину, оскільки зазначенням свідченням підтверджується певна обставина, а саме факт спадкового правонаступництва, що виражається у формі видачі підтверджуючого документа.

З метою охоронної профілактики можливих правопорушень нотаріат виконує такі функції: функцію встановлення юридичних фактів (засвідчують факт знаходження громадянина в живих та факт знаходження громадянина в певному місці); функцію засвідчення безперечних фактичних обставин (вірність копій документів та виписок з них; справжність підпису на документах вірність перекладу документів з однієї мови на іншу; засвідчують тотожність власноручного підпису інваліда по зору із факсимільним відтворенням його; тотожність громадянина з особою, зображеною на фотографії, рівнозначність електронного документа документу на паперовому носії; реєстраційну функцію (реєструють повідомлення про заставу рухомого майна); функцію підтвердження майнового права (видають витяги з реєстру повідомлень про заставу рухомого майна, видають дублікати нотаріальних свідоцтв, дублікати документів, що виражають зміст нотаріально посвідчених угод; видають свідоцтва про право на спадщину; видають свідоцтва про право власності на частку у спільному майні подружжя); організаційно-юридичну функцію (засвідчують час пред'явлення документів; передають заяви та інші документи фізичних і юридичних осіб іншим фізичним та юридичним особам; засвідчують відомості про осіб у випадках, передбачених законодавством України; подають документи на державну реєстрацію прав на нерухоме майно та угод з ним); функцію забезпечення доказів.

Зазначені функції більшою мірою реалізуються в регулятивних відносинах, ніж у правоохоронних. При їх реалізації, наприклад, при свідченні вірності перекладу документів з однієї мови іншою важко говорити навіть про ситуацію виникнення загрози порушення права. Проте профілактичний аспект охорони цивільних прав тут очевидний: нотаріально засвідчений переклад породжує більшу довіру в учасників правових відносин, створює підвищені гарантії у його достовірності, прискорює та полегшує рух відповідних правовідносин.

Висновки. Таким чином, у сучасних умовах передбачена законодавством діяльність нотаріусів сприяє закріпленню та реалізації прав громадян (цивільних, корпоративних, спадкових). Саме завдяки діяльності нотаріату майнові, а деяких випадках і особисті немайнові права громадян становляться більш захищеними, і громадянам немає необхідності відстоювати ці права у суді. Тому інститут нотаріату в контексті його діяльності цілком може розглядатися у вигляді особливої форми захисту цивільних прав і суб'єктивних інтересів, що охороняються законом.

Список використаних джерел:

1. Дерев'янку Д.С. Способи нотаріального захисту корпоративних прав за законодавством України. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. №69. 2022. С. 94-97.
2. Долинська М.С. Нотаріат: підручник. Львів. Ліга-Прес. 2018. 398 с.
3. Долинська М.С. Функції українського нотаріату: поняття та види. Форум права. 2011. № 4. С. 208-212.
4. Дякович М.М. Нотаріальне право України. Навчальний посібник К.: Алерта. КНТ. ЦУЛ. 2009. 683 с.
5. Невзорова І.В. Теоретико-правові основи компетентнісної діяльності нотаріуса. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право. Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Дніпро. 2021. 223 с.
6. Про нотаріат: Закон України від 2 вересня 1993 року № 3425-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text>

References:

1. Derevianko, D.S. (2022). Sposoby notarialnoho zakhystu korporatyvnykh prav za zakonodavstvom Ukrainy [Methods of notarial protection of corporate rights under the legislation of Ukraine]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho Universytetu*. №69. pp. 94-97.
2. Dolynska, M.S. (2018). Notariat: pidruchnyk [Notary: textbook]. Lviv. Liha-Pres. 398 p.
3. Dolynska, M.S. (2011). Funktsii ukrainskoho notariatu: poniattia ta vydy [Functions of the Ukrainian notary: concepts and types]. *Forum prava*. № 4. pp. 208-212.
4. Diakovych, M.M. Notarialne pravo Ukrainy [Notarial law of Ukraine]. K.: Alerta. KNT. TsUL. 683 p.
5. Nievzorova, I.V. (2021). Teoretyko-pravovi osnovy kompetentnisnoi diialnosti notariusia [Theoretical and legal foundations of the competence activity of a notary public]. Dysertatsiia na zdobuttia naukovooho stupenia doktora filosofii za spetsialnistiu 081 Pravo. Dnipropetrovskyyi derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav, Dnipro. 223 p.
6. Pro notariat: Zakon Ukrainy vid 2 veresnia 1993 roku № 3425-XII [About notary: Law of Ukraine dated September 2, 1993 No. 3425-XII]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text>